

ÇIKIŞ YOK!

YARGI KARARI OLMAKSIZIN PASAPORT İPTALİ (İDARİ TAHDİT) YOLUYLA YURT DIŞINA ÇIKIŞIN ENGELLENMESİ

OLAY İNCELEMESİ : Prof. Dr. Haluk Asuman SAVAŞ

OLAY:

İki kez tekrarlamış kanser hastası olup yurt dışında kanser tedavisi olmak isteyen KHK'lı Prof. Dr. Haluk Asuman SAVAŞ'ın pasaport başvurusu, terör örgütü üyeliğinden yargılandığı mahkemenin beraat kararına ve yurt dışı yasağının kaldırılmış olmasına rağmen, OHAL KHK'sı ile kamudan ihraç olduğu ve pasaportu KHK ile iptal edildiği için reddedildi¹. Kamuoyunda oluşan tepkiler üzerine, Adana Valiliği'nce 15.05.2019 tarihinde yapılan basın açıklamasında², “Söz konusu şahsın hukuki durumu, rahatsızlığı, alınan belgeler ve talebi; son 20 yılda zaruri hallerde istisnai bir durum olarak sadece birkaç kişi için kullanılan yetki kapsamında değerlendirilmek üzere İçişleri Bakanlığına 14.05.2019 tarih ve 14780 sayılı yazı gönderilmiş olup, Bakanlığımızın yapacağı değerlendirmeye göre işlem tesis edilecektir.”; 16.05.2019 tarihinde yapılan ek basın açıklamasında³, “Yapılan değerlendirme sonucunda adı geçen şahıslara 5682 Sayılı Pasaport Kanununun 22. maddesi gereğince zaruri haller kapsamında pasaport düzenlenecektir.” ifadeleri ile pasaport red işlemi kabul edilerek, istisnai bir durum olarak ve kişiye özel çözüm üretileceği belirtilmiştir.

OHAL KHK'sı ile pasaportları iptal edilen yüzbinlerce kişinin olduğu bilinmektedir. İçişleri Bakanlığı'nın 05.08.2018 tarihli duyurusuna⁴ göre, “...Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü ve Emniyet Genel Müdürlüğü, kendisi hakkında bir adli veya idari işlem olmadığı halde, eşleri hakkında yürütülen işlemlerden dolayı şerh konulduğu tespit edilen 155.350 kişinin pasaportlarındaki şerhler 25.07.2018 tarihinde kaldırmıştır.”. Yine, İçişleri Bakanlığı'nın 01.03.2019 tarihli duyurusunda⁵, “Bakanlığımız tarafından yapılan inceleme ve araştırma neticesinde; daha önce pasaportuna idari tahdit uygulanan **155 bin 350** kişinin pasaportu geçerli hale getirilirken, buna ilaveten **57 bin 191** kişinin de pasaportundaki idari tahdit kaldırıldı.

1

Prof. Dr. Haluk Asuman SAVAŞ'a ait @drhaluksavas hesabından 13.05.2019 tarihinde atılan twitlerde belirtilmiştir.

2 <http://www.adana.gov.tr/basin-aciklamasi1505>

3 <http://www.adana.gov.tr/prof-dr-haluk-asuman-savas-konulu-ek-basin-aciklamasi>

4 <https://www.icisleri.gov.tr/pasaport-serhlerinin-kaldirilmasina-iliskin-duyuru>

5 <https://www.icisleri.gov.tr/bakanligimizca-57-bin-191-kisinin-pasaportundaki-idari-tahdit-kaldirildi>

Böylece, Bakanlığımızca bugüne kadar toplam 212 bin 541 kişinin pasaportundaki "idari tahdit" kaldırılarak, pasaportları geçerli hale getirildi." denmektedir.

İHLALLERE İLİŞKİN TEMEL METİNLER :

Hakkında adli bir karar olmaksızın bireylerin pasaportlarının iptal edilmesi ve iade edilmemesinin tarafı olduğumuz uluslararası anlaşmalar, Anayasa ve evrensel hukuk ilkelerini ihlal ederek bireylerin temel hakların (yaşam hakkı, seyahat özgürlüğü vd.) kısıtlanmasına yol açtığı ve "işkence" tanımlaması kapsamına girdiği görülmektedir.

T.C. Anayasası'nın 90. maddesi uyarınca uluslararası anlaşmalar üst normdur⁶.

- **Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin**⁷ 3. maddesine göre: *"Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır."* Beyanname'nin 5. maddesine göre: *"Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez."* Beyanname'nin 13. maddesine göre: *"Herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı vardır. Herkes, kendi ülkesi de dahil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılmak ve ülkesine yeniden dönmek hakkına sahiptir."* Beyanname'nin 2. maddesine göre ise: *"Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir."*
- **Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin**⁸ 6. maddesine göre: *"Her insan doğuştan yaşama hakkına sahiptir. Bu hak hukuk tarafından korunur. Hiç kimse yaşama hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz."* Sözleşme'nin 7. maddesine göre: *"Hiç kimse işkenceye veya zalimane, insanlıkdışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamaz."* Sözleşme'nin 12. maddesine göre: *"Bir Devletin, ülkesinde hukuka uygun olarak bulunan bir kimse, o ülke sınırları içinde seyahat etme özgürlüğüne ve yerleşeceği yeri seçme hakkına sahiptir. Herkes kendi ülkesi de dahil, bir ülkeden ayrılmakta serbesttir. Yukarıda belirtilen haklar, bu Sözleşmede tanınan diğer haklara uygun olarak ulusal güvenlik, kamu düzeni (ordre public), genel sağlık veya genel ahlak veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak için gerekli sebepler ile hukukten öngörülmuş sınırlamalar dışında hiç bir sınırlamaya tabi tutulamaz. Hiç kimse, kendi ülkesine girme hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz."* Sözleşme'nin 26. maddesinde ise: *"Herkes, hukuk önünde eşittir ve hiç bir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın hukuk tarafından eşit olarak korunma hakkına sahiptir. Hukuk bu alanda her türlü ayrımcılığı yasaklar ve herkese ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka bir fikir ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya başka bir statü ile yapılan ayrımcılığa karşı etkili ve eşit koruma sağlar."* denmektedir.
- **İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamale veya Cezaya Karşı Sözleşme'nin**⁹ 1. maddesine göre: *"Sözleşme amaçlarına göre, "İşkence" terimi, bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözetken herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakattıyla uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırıp veren bir fiil anlamına gelir. Bu yalnızca yasal müeyyidelerin*

⁶ https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf

⁷ <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>

⁸ https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/Medeni_Siyasi_Haklari_Ul_Soz.pdf

⁹ <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/37-51.pdf>

uygulanmasından doğan, tabiatında olan veya arızı olarak husule gelen acı ve ızdırabı içermez.”.

- **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi**'nin¹⁰ 1. maddesine göre: “Yüksek Sözleşmeciler Tarafından kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlükleri tanınır.” Sözleşme'nin 2. maddesine göre: “Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırıldığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.”. Sözleşme'nin 3. maddesine göre: “Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.”. 5. maddeye göre: “Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir.”. Sözleşme'nin 14. maddesinde ise: “Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.” denmektedir.

T.C. Anayasası'nın 17. maddesine göre: “Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.”. Anayasanın 23. maddesine göre: “Herkes, yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir. Yerleşme hürriyeti, suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak; Seyahat hürriyeti, suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek; Amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir. (Değişik: 3/10/2001-4709/8 md.; 12/9/2010-5982/3 md.) **Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, ancak suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle hâkim kararına bağlı olarak sınırlanabilir.**” Anayasanın 10. maddesine göre: “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. ... Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.”. Anayasanın 13. maddesine göre: “Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.”. Anayasanın 2017 yılında değişiklik yapılmış 15. maddesine göre de: “(Değişik: 16/4/2017-6771/16 md.) Savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir. (Değişik: 7/5/2004-5170/2 md.) Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddî ve manevî varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.”.

Bu hak ihlallerinin Türk Ceza Kanunu kapsamında karşılıklarına ilişkin değerlendirme bu çalışma kapsamı dışında tutulmuş olduğundan idari tahdit eyleminin oluşturduğu suçlar incelenmemiştir.

¹⁰ www.silencedturkey.org - help@silencedturkey.org - 1-540-209-1934 - @silencedturkey https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/IH_ve_Temel_Ozgurluklerin_Korunmasi.pdf

TESPİT VE ÖNERİLER:

Yukarıda kısaca değinildiği üzere, idari tahdit usulü gerek ulusal gerekse uluslararası düzenlemeler karşısında açık hak ihlali oluşturmakta ve devlet olarak üstlenilen yükümlülüklerin de ihlaline sebebiyet vermektedir. Kabul edilen anlaşmalara bağlı uluslararası yükümlülüklere aykırı davranışın ise hem devlet, hem de hukuka aykırı eylemleri gerçekleştiren kişiler açısından sorumluluk doğuracağı kuşkusuzdur.

AST, yukarıdaki tespitler ışığında hukuka aykırılığı açık olan idari tahdit uygulamasından kaynaklı hak ihlallerine derhal son verilerek mağduriyetlerin artmaması için Türk hükümetine çağrı yapmakta ve aşağıdaki önerilerde bulunmaktadır:

1. Açıkça hukuka aykırı olan idari tahdit uygulaması sebebiyle bireylerin mağduriyetine sebep olan kamu görevlilerinin bu sorumluluklarının daha fazla artmaması için, Anayasa 90. maddesi karşısında “kanuna aykırı emir” olan ve uygulayıcılar açısından iç hukuktaki muhtelif hükümleri ihlal ederek suç teşkil eden idari tahdit uygulamasının icrasında yer alınmamalı, bireylerin haklarını kullanabilmeleri için gerekli işlemler gecikmeksizin yapılmalı ve durum derhal yazılı olarak amirlere bildirilmelidir.
2. Uluslararası anlaşmalar karşısında devlet olarak sorumluluğun daha fazla artmaması ve yaptırımlara maruz kalınmasının önlenmesi için,
 - Uluslararası anlaşmalara ve Anayasa hükümlerine aykırı olan idari tahdit uygulamasına derhal son verilmelidir.
 - Uluslararası anlaşma hükümleri kapsamında yer alan yükümlülükler çerçevesinde, gerekli yasal düzenlemeler yapıldıktan sonra, kamu görevlilerince etkin şekilde uygulanmasının takibi yapılmalıdır.